

Research Paper

Development of Social Relationships in Children Aged 4 to 6 in Qom Kindergartens
Based on the Demographic Status of Families in 2016

Mahdi Ghelichi¹, Hamze Ganji^{*2}, Malek Mirhashemi³, Siyamak Tahmasebi Garmtani⁴

1. Ph.D. Student of Psychology, Rudehen Branch, Islamic Azad University, Rudehen, Iran

2. Professor, Department of Psychology, Rudehen Branch, Islamic Azad University, Rudehen, Iran

3. Associate Professor, Department of Psychology, Rudehen Branch, Islamic Azad University, Rudehen, Iran

4. Assistant Professor, Department of Preschool Education, Faculty of Educational Sciences, University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences, Tehran, Iran

Citation: Ghelichi M, Ganji H, Mirhashemi M, Tahmasebi Garmtani S. Development of social relationships in children aged 4 to 6 in qom kindergartens based on the demographic status of families in 2016. Quarterly Journal of Child Mental Health. 2020; 7(2): 216-228.

<http://dx.doi.org/10.29252/jcmh.7.2.19>

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Social relationships,
kindergarten,
demographic status of
families

Background and Purpose: Man is a social being. The social aspect of child development shapes the basis of his/her life. Social life demands mental readiness, social skills, self-confidence, and social adjustment. This study aimed to determine the development of social relationships in children aged 4 to 6 in the kindergartens of Qom province, based on the demographic status of their families.

Method: To carry out this causal-comparative study, 300 children aged 4 to 6 (150 boys and 150 girls) were selected by multi-stage cluster sampling from ten kindergartens of Qom province in 2016. Development of social relationships in these children was determined based on the subscale of the social relationship in Newsha Cognitive, Social Communication and Motor Development Scale for Persian Speaking Children (Jafari et al., 2009) and Researcher-made Demographic Test. Descriptive statistical techniques, Kruskal-Wallis test, and Mann-Whitney U- were used to analyze the data.

Results: Results showed that development of social relationships in these children improved with age. The demographic variables, including the paternal level of education ($p < 0.714$), maternal level of education ($p < 0.574$), paternal income ($p < 0.796$), maternal income ($p < 0.479$), housing status of the family ($p < 0.330$), history of parental death or divorce or death of a loved one ($p < 0.433$), history of psychiatric problems in siblings ($p < 0.758$), being right-handed or left-handed ($P < 0.351$), being monolingual or bilingual ($p < 0.907$) had no effect on the development of social relationships in these children.

Conclusion: In general, results of this study showed that based on developmental theories like social development theory and social learning theory, child's social relationships improves with age. Also, noneffectiveness of family demographic factors on the child's social relationships indicates the importance of social learning theory and it shows that children are affected by socialization factors outside the family.

Received: 26 Jul 2018

Accepted: 23 Sep 2019

Available: 21 Sep 2020

* **Corresponding author:** Hamze Ganji, Professor, Department of Psychology, Rudehen Branch, Islamic Azad University, Rudehen, Iran.
E-mail addresses: Ganji@riau.ac.ir

2476-5740/ © 2019 The Authors. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>).

مقاله پژوهشی

وضعیت تحول ارتباط اجتماعی در کودکان ۴ تا ۶ سال مهد کودک‌های استان قم بر اساس وضعیت جمعیت‌شناختی خانواده‌ها در سال ۱۳۹۵

مهدی قلیچی^۱، حمزه گنجی^{۲*}، مالک میرهاشمی^۳، سیامک طهماسبی گرمغانی^۴

۱. دانشجوی دکترای روان‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

۲. استاد گروه روان‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

۳. دانشیار گروه روان‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران

۴. استادیار گروه پیش‌دبستانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، تهران، ایران

مشخصات مقاله

چکیده

کلیدواژه‌ها:

روابط اجتماعی،

مهد کودک،

وضعیت جمعیت‌شناختی خانواده‌ها

زمینه و هدف: انسان، موجودی اجتماعی است و جنبه اجتماعی تحول کودک، پایه و اساس زندگی انسانی را تشکیل می‌دهد. زندگی اجتماعی مستلزم برخورداری از آمادگی روانی، دارا بودن مهارت‌های اجتماعی و اعتماد به خود، و توانایی سازش‌یافتگی اجتماعی است. هدف از این پژوهش، تعیین سطح تحول روابط اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ سال مهد کودک‌های استان قم براساس وضعیت جمعیت‌شناختی خانواده‌های آنها بود.

روش: برای انجام این پژوهش تحلیلی-مقطعی، ۳۰۰ کودک چهار تا شش سال (۱۵۰ پسر، ۱۵۰ دختر) از ده مهد کودک استان قم، در سال ۱۳۹۵ به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. وضعیت تحول روابط اجتماعی این کودکان بر اساس زیرمقیاس ارتباط اجتماعی مربوط به آزمون سنجش تحول شناخت، ارتباط اجتماعی و حرکت نیوشا در کودکان فارسی‌زبان (جعفری و همکاران، ۱۳۸۸) و آزمون محقق‌ساخته دموگرافیک، ارزیابی شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آمار توصیفی، آزمون کروسکال-والیس، و یومان-وینتی استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که روند تحول روابط اجتماعی در این کودکان، با افزایش سن، پیشرفت می‌کند و متغیرهای جمعیت‌شناختی شامل تحصیلات پدران ($p < 0/014$)، تحصیلات مادران ($p < 0/0574$)، درآمد پدران ($p < 0/0796$)، درآمد مادران ($p < 0/0479$)، وضعیت مسکن خانواده ($p < 0/0330$)، سابقه جدایی یا از دست دادن والدین و یا عزیزان ($p < 0/0433$)، سابقه مشکلات روان‌پزشکی برادر و خواهر ($p < 0/0758$)، راست‌دست و یا چپ‌دست بودن ($p < 0/0351$)، و یک‌زبانه یا دوزبانه بودن ($p < 0/0907$)، در تحول روابط اجتماعی کودکان، تأثیری نداشته است.

نتیجه‌گیری: به طور کلی نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بر اساس نظریه‌های تحولی مانند نظریه تحول اجتماعی و نظریه یادگیری اجتماعی، روابط اجتماعی کودکان همراه با افزایش سن پیشرفت می‌کند. همچنین عدم تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده‌ها در روابط اجتماعی کودکان، تأییدی بر اهمیت نظریه یادگیری اجتماعی، و نشانه اثرپذیری کودکان از عوامل اجتماعی شدن در محیط بیرون از خانواده، است.

دریافت شده: ۹۷/۰۵/۰۴

پذیرفته شده: ۹۸/۰۷/۰۱

منتشر شده: ۹۹/۰۶/۳۱

* نویسنده مسئول: حمزه گنجی، استاد گروه روان‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

رایانامه: Ganji@riau.ac.ir

تلفن: ۰۲۱-۷۶۵۰۵۸۹۱

مقدمه

تعامل اجتماعی^۱، مهم‌ترین جنبه وجود هر شخص است (۱). برقراری ارتباط با دیگران نیازمند تحول مهارت‌های اجتماعی^۲ است (۲). رفتار اجتماعی پایه و اساس زندگی هر فرد را تشکیل می‌دهد و تحول اجتماعی^۳ نیز سبب اعتلای تحول ذهنی و سایر جنبه‌های تحولی فرد می‌شود (۳). روابط اجتماعی، رفتاری است که در مواجهه با محرک اجتماعی بروز می‌کند. برای کودکان مهد کودک، ضروری است که مهارت‌های ارتباطی ساده را یاد بگیرند تا فرصت کارکردن با گروه را به عنوان یک عضو در گروه و همکاری با دیگران داشته باشند. دوره مهد کودک، مرحله‌ای حیاتی در کسب مهارت‌های اجتماعی در تمام مراحل تحولی است (۴). منابع اجتماعی شدن، افراد و نهادهایی هستند که در این فرایند شرکت می‌کنند؛ مانند: والدین، خواهران و برادران، تلویزیون، و سایر رسانه‌های گروهی. اجتماعی شدن در بیرون از خانواده، در مهد کودک‌ها و مدارس نیز ایجاد می‌شود. همچنین همسالان به شکل منحصر به فرد و عمده‌ای در شکل دادن رفتار اجتماعی یکدیگر سهم دارند. از کارکردهای عمده رسانه‌ها و تلویزیون نیز، آموزش اجتماعی^۴ به کودکان است (۵).

توانمندی‌های اجتماعی - هیجانی به سرعت در زندگی تحول می‌یابند. برای مثال، تنظیم هیجان^۵ به طور اولیه در زمینه تعامل مادر و کودک یاد داده می‌شود که ممکن است تأثیرات مادرانه را برای شکل‌گیری تحول اجتماعی - هیجانی کودکان اجازه دهد (۶). یافته‌های پژوهش واحدی، فرخی و فرجیان، نشان‌دهنده روند خطی قابل توجهی بین پیشرفت مهارت‌های اجتماعی و افزایش سن است که در نتیجه باعث کاهش مشکلات اجتماعی کودکان ۲ تا ۵ سال و ۶ ماهه می‌شود (۷). نتایج پژوهش یاسمی، کیان، و گرامی‌پور و همکاران نیز نشان داد میانگین نمرات مهارت‌های اجتماعی در کودکان پیش‌دبستانی ۴ تا ۵ سال شهرستان ایوان‌غرب، بیش‌تر از میانگین فرضی جامعه (۰/۵) بود؛ به عبارتی، نتایج حکایت از توانایی بیشتر کودکان در مهارت‌های اجتماعی

نسبت به نمره ملاک داشت (۸). نتایج پژوهش صفری، حسن‌وند، فیاض، و بازرگان نشانگر تفاوت معنادار بین نمرات گروه آزمایش و گروه گواه^۶ در هر سه مؤلفه مهارت‌های اجتماعی (هم‌یاری، جرئت‌ورزی^۷، خودمهارگری^۸) و نشان‌دهنده تأثیر مثبت آموزش و پرورش پیش‌دبستانی^۹ بر مبنای برنامه‌ریزی چندبعدی بر تحول مهارت‌های اجتماعی کودکان است (۹). وایت‌ساید و همکاران با انجام پژوهشی به این نتیجه رسیدند که با ارزیابی جنبه‌های مثبت و منفی رفتار و روابط با همسالان، امکان توانایی تشخیص و درمان کمبودهای اجتماعی کودکان در محیط‌های بهداشت روانی وجود دارد (۱۰). در پژوهشی که توسط دادستان، عسگری، رحیم‌زاده، و بیات انجام شد، نتایج تحلیل‌های آماری نشان داد که کودکان ۵ تا ۶ سال در مقایسه با کودکان ۴ تا ۵ سال در رفتارهای سازش‌نیافته - فزون‌کنشی^{۱۱} و نیز مهارت‌های زندگی روزمره، نمره بیشتری به دست آوردند (۱۱).

باید توجه داشت که رابطه بین اشتغال مادران و نتایج تحولی کودکان، یک‌بعدی نیست. برای مثال، کودکانی که مادران آنها شغل آزاد دارند در مقایسه با کودکان دارای با مادران خانه‌دار، آسیب روان‌شناختی نمی‌بینند (۱۲). گیرارد و همکاران در پژوهشی دریافتند که توانایی اولیه کودکان برای بیان مؤثر خود با دیگران ممکن است در ایجاد روابط اجتماعی بهتر با ورود به تحصیلات رسمی کمک کند (۱۳). اریکسون نظریه‌پرداز تحول اجتماعی، سنین ۳ تا ۵ سالگی یعنی سال‌های مهد کودک را دوره ابتکار در برابر احساس گناه معرفی می‌کند (۱۴). بر اساس نظریه تحول اجتماعی اریکسون، اگر افراد در هر کدام از مراحل تحولی خود نتوانند تجربه‌های مفید و آزادانه‌ای از محیط کسب کنند، باعث به وجود آمدن مشکلات اجتماعی و رفتاری در آنها خواهد شد. همچنین بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی^{۱۱}، زمینه اجتماعی، تأثیر بسیاری بر روند اجتماعی شدن افراد دارد. این نظریه عقیده دارد که کودکان رفتارهای اجتماعی را از طریق مشاهده و تقلید می‌آموزند (۱۵). نظریه‌های روان‌تحلیل‌گری^{۱۲} با طرح موضوع تحول "خود"،

7. Assertiveness
8. Self-control
9. Preschool
10. Hyperactive
11. Theory of social learning
12. Psychoanalysis

1. Social interaction
2. Social skills
3. Social development
4. Social education
5. Emotion
6. Control group

رفتارنگری با طرح تقویت، تداعی، و شکل‌گیری رفتار، و حتی انسان‌نگرها با طرح موضوع تحول "خود" هر کدام اهمیت دوره پیش دبستانی و مهد کودک را در تحول رفتارهای اجتماعی نشان داده‌اند (۴).

ویژگی مهم این پژوهش بررسی سیر تحولی در روابط اجتماعی کودکان شرکت‌کننده در پژوهش است؛ بدین معنی که روند تغییرات تحولی به صورت شش ماهه، در این کودکان بررسی شده است و یک خط سیر تحولی، از تحول ارتباطات اجتماعی را، از خود به نمایش می‌گذارد. با وجود اهمیت برقراری روابط اجتماعی در کودکان مهد کودکی و نقش مهم و سازنده‌ای که تحول روابط اجتماعی در زندگی حال و آینده کودک دارد، اما تاکنون مطالعه‌ای به بررسی همه‌جانبه تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده بر روابط اجتماعی کودکان مهد کودکی در ایران نپرداخته است و جز چند مورد محدود که رابطه بین اشتغال مادران و تحول اجتماعی فرزندان را بررسی کردند (۶، ۱۲، ۱۶-۳۴)، تقریباً پژوهش‌های دیگر به بررسی اثرات مداخلات آموزشی^۱ بر مهارت‌های اجتماعی کودکان با نیازهای ویژه اقدام کرده‌اند. همچنین مطالعات اندکی در زمینه تعیین وضعیت مهارت‌های اجتماعی در کودکان ۴ تا ۶ سال، با توجه به متغیرهای جمعیت‌شناختی انجام شده است. در این راستا پژوهش حاضر با توجه به خلأ موجود، به بررسی وضعیت تحول روابط اجتماعی در کودکان ۴ تا ۶ سال مهد کودک‌های استان قم بر اساس وضعیت جمعیت‌شناختی خانواده‌ها در سال ۱۳۹۵ پرداخته است.

روش

الف) طرح مطالعه و شرکت‌کنندگان: پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی بوده و از نظر ماهیت، جزء پژوهش‌های کمی و از نظر روش پژوهش از نوع پژوهش‌های علی-مقایسه‌ای است. جامعه آماری، شامل تمامی کودکان ۴ تا ۶ ساله دختر و پسر مهد کودک‌های استان قم در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ (۵۳۵۶ = تعداد)، بود. برای انتخاب نمونه مورد پژوهش در ابتدا پس از انجام هماهنگی‌های لازم

با سازمان بهزیستی و اخذ مجوز از ایشان، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای به این شرح استفاده شد. با توجه به نواحی ۴ گانه آموزش و پرورش استان قم از بین آنها به تصادف ۲ منطقه (مناطق ۱ و ۲) انتخاب شد و بعد از بین مهد کودک‌های این مناطق، تعداد ۱۰ مهد کودک (در مجموع ۵ مهد کودک دخترانه و ۵ مهد کودک پسرانه) انتخاب شدند. از کودکان مقیم در این مهد کودک‌ها به تعداد ۳۰ آزمودنی (هر مهد کودک ۳۰ نفر) مورد آزمون قرار گرفتند. حجم نمونه، بر اساس نظر متخصصان آمار مانند دلاور (۱۷) جهت انجام پژوهش‌های علی-مقایسه‌ای، تعداد ۳۰ نفر انتخاب شد. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی افراد نمونه شامل کودکان دختر و پسر ۴ تا ۶ سال حاضر در برنامه آموزشی مهد کودک بوده است که فاقد مشکلات رفتاری، ذهنی و گفتاری باشند و زبان مورد استفاده در تکلم کودک، حتماً زبان فارسی باشد؛ هر چند که ممکن است کودک به زبان دیگری نیز تسلط داشته باشد. ملاک‌های ورود به پژوهش شامل کودکان با ویژگی‌های جمعیت‌شناختی بیان شده، و رضایت والدین و کودک جهت شرکت در مطالعه بوده است.

ب) ابزار

۱. زیرمقیاس ارتباط اجتماعی از آزمون سنجش تحول شناخت، ارتباط اجتماعی و حرکت نیوشا در کودکان فارسی‌زبان^۲: این آزمون، در پژوهشی توسط جعفری، عشایری، ملایری و علاءالدینی با هدف ساخت و بررسی روایی و اعتبار آزمون سنجش تحول شناخت، ارتباط اجتماعی و حرکت نیوشا در کودکان فارسی‌زبان، ساخته شد. این ابزار در قالب ۱۳ جدول تحولی در محدوده‌های سنی از تولد تا ۷۲ ماهگی تنظیم شده است. مطالعه تحلیلی آزمون از شهریور ماه ۱۳۸۵ تا مرداد ماه ۱۳۸۶ بر روی ۲۹۵ پسر و ۲۹۸ دختر در محدوده سنی بدو تولد تا ۶ سال، در مهد کودک‌های استان تهران به صورت خوشه‌ای انجام شد. مواد آزمون شامل این موارد است: ۱. تولد تا سه ماه (چهار گویه شناختی، چهار گویه ارتباط اجتماعی، شش گویه حرکتی)، ۲. چهار تا شش ماه (چهار گویه شناختی، شش گویه ارتباط اجتماعی، هفت گویه حرکتی)، ۳. هفت تا نه ماه (نه گویه شناختی، ده گویه ارتباط اجتماعی، نه گویه حرکتی)، ۴. ده

2. Newsha cognitive, social communication & motor development scale in persian speaking children

1. Educational intervention

تا دوازده ماه (پنج گویه شناختی، ده گویه ارتباط اجتماعی، پنج گویه حرکتی)، ۵. سیزده تا پانزده ماه (هفت گویه شناختی، پنج گویه ارتباط اجتماعی، هشت گویه حرکتی)، ۶. شانزده تا هجده ماه (هفت گویه شناختی، پنج گویه ارتباط اجتماعی، شش گویه حرکتی)، ۷. نوزده تا بیست و چهار ماه (نه گویه شناختی، هفت گویه ارتباط اجتماعی، هشت گویه حرکتی)، ۸. بیست و پنج تا سی ماه (هشت گویه شناختی، هفت گویه ارتباط اجتماعی، هشت گویه حرکتی)، ۹. سی و یک تا سی و شش ماه (پنج گویه شناختی، شش گویه ارتباط اجتماعی، پنج گویه حرکتی)، ۱۰. سی و هفت تا چهل و دو ماه (شش گویه شناختی، شش گویه ارتباط اجتماعی، پنج گویه حرکتی)، ۱۱. چهل و سه تا چهل و هشت ماه (هشت گویه شناختی، پنج گویه ارتباط اجتماعی، شش گویه حرکتی)، ۱۲. چهل و نه تا شصت ماه (هفده گویه شناختی، سه گویه ارتباط اجتماعی، شش گویه حرکتی)، ۱۳. شصت و یک تا هفتاد و دو ماه (دوازده گویه شناختی، سه گویه ارتباط اجتماعی، دوازده گویه حرکتی).

در این آزمون، برای تفسیر نتایج هر یک از سطوح تحولی، از معیار دامنه یا حداقل و حداکثر امتیازات استفاده می‌شود. شیوه نمره‌دهی در این آزمون، به این صورت است که هر گویه یک امتیاز دارد. پس از تکمیل آزمون در هر سطح تحولی، در صورت کسب امتیاز حداقل و بالاتر، می‌توان پذیرفت که به احتمال زیاد کودک از مهارت‌های تحولی منطبق با گروه سنی خود برخوردار است؛ اما در صورتی که طی دو بار تکمیل آزمون به فاصله کمتر از یک هفته، هر بار امتیاز کمتر از حداقل مشاهده شود، لازم است کودک در گروه (های) سنی پایین‌تر مورد ارزیابی قرار گیرد تا از این طریق میزان تأخیر تحولی^۱ وی نسبت به کودکان هم‌سن طبیعی در حیطه تحولی مورد نظر، مشخص شود. در این آزمون نیز برای تعیین تأخیر تحولی احتمالی در صورت عدم کسب امتیاز در محدوده قابل قبول، تکمیل آن در گروه (های) سنی پایین‌تر پیشنهاد شده است (۱۸).

در این آزمون، اعتبار نتایج حیطه‌های تحولی تدوین شده، با روش تعیین درصد توافق یا همبستگی نمرات پرسشگران در هر یک از سطوح

تحولی (اعتبار بین‌آزمونگر^۲) در مقیاس شناخت ۰/۹۳، در مقیاس ارتباطات اجتماعی ۰/۹۲، و در مقیاس حرکتی ۰/۹۳ ذکر شد. همچنین اعتبار با روش آزمون-آزمون مجدد^۳ ۰/۹۵ به دست آمد. برای تعیین روایی محتوا، شاخص روایی محتوای محاسبه شد و مقدار آن در مهارت‌های تحولی مختلف بین ۰/۸ تا ۱ به دست آمد. در این آزمون برای تعیین روایی ساختار^۴، تأثیر سن بر امتیازات مهارت‌های تحولی، مورد توجه قرار گرفت. ملاک این بود که اگر گویه‌های هر گروه سنی، با توانایی کودکان فارسی‌زبان در آن محدوده سنی مطابقت داشته باشند، در این صورت با تکمیل مهارت‌های سطوح سنی بالاتر یا پایین‌تر، به ترتیب عدم کسب امتیاز لازم یا کسب امتیاز کامل‌تر در بیشتر کودکان، انتظار می‌رود. برای بررسی این فرض، در ۳۰ کودک بهنجار در گروه‌های سنی مختلف (از بدو تولد تا ۷۲ ماهگی) علاوه بر مهارت‌های تحولی متناسب با سن در هر حیطه تحولی، مهارت‌های تحولی یک گروه سنی بالاتر و یک گروه سنی پایین‌تر نیز تکمیل شد. درحالی‌که این کودکان در گروه سنی خود امتیاز هنجار را کسب کرده بودند، با ارزیابی در یک گروه سنی بالاتر، پایین‌تر از محدوده هنجار قرار گرفته و امتیاز لازم را کسب نکردند. همچنین، با ارزیابی کودکان در یک گروه سنی بالاتر، کسب امتیاز کامل مشاهده شد. این نتیجه، نشان‌دهنده روایی ساختار قابل قبول این آزمون در کودکان فارسی‌زبان است و نشان می‌دهد که مجموعه گویه‌های انتخاب شده در هر گروه سنی در این حیطه‌ها، با مهارت‌های بیشتر کودکان در آن گروه سنی مطابقت دارد (۱۸).

۲. آزمون دموگرافیک محقق ساخته: این پرسش‌نامه دارای سؤالاتی در مورد: ۱. میزان تحصیلات پدران شامل: الف. بی‌سواد، ب. ابتدایی، ج. راهنمایی، د. دیپلم، ه. بالاتر از دیپلم و تحصیلات عالی؛ ۲. میزان تحصیلات مادران شامل: الف. بی‌سواد، ب. ابتدایی، ج. راهنمایی، د. دیپلم، ه. بالاتر از دیپلم و تحصیلات عالی؛ ۳. میزان درآمد پدران شامل: الف. پایین‌تر از ۲۰۰ هزار تومان، ب. ۲۰۰ تا ۴۰۰ هزار تومان، ج. ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان، د. ۶۰۰ هزار تومان به بالا؛ ۴. میزان درآمد مادران شامل: الف. خانه‌دار، ب. پایین‌تر از ۲۰۰ هزار تومان، ج. ۲۰۰ تا ۴۰۰ هزار

شناخت، ارتباط اجتماعی و حرکت نیوشا در کودکان فارسی‌زبان از طریق انجام آزمون از کودک و همچنین انجام آزمون دموگرافیک محقق ساخته از طریق مصاحبه با مادران، انجام شد. داده‌های حاصل از تکمیل پرسش‌نامه‌ها پس از جمع‌آوری با استفاده از نسخه ۲۵ بسته نرم‌افزاری SPSS و با روش‌های آمار توصیفی، آزمون تک نمونه‌ای کالموگروف-اسمیرنوف و آزمون‌های ناپارامتریک شامل آزمون نمونه‌های مستقل کروسکال-والیس و آزمون نمونه‌های مستقل یومان-ویتنی، تحلیل شد.

یافته‌ها

در جدول ۱، شاخص‌های توصیفی شاخص‌های آماری مربوط به تفاوت روابط اجتماعی در کودکان چهار تا شش سال اعم از میانگین، میانه، واریانس، انحراف استاندارد، کمینه، بیشینه، چولگی، و کشیدگی گزارش شده‌اند. همچنین برای بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها از آزمون تک‌نمونه‌ای کالموگروف-اسمیرنوف، استفاده شد. با توجه به این که آماره Z آزمون کالموگروف-اسمیرنوف در بررسی روابط اجتماعی کودکان برابر با $0/000$ و معنادار است؛ بنابراین توزیع متغیرها نرمال نیست. با توجه به عدم توزیع نرمال متغیرها، از آزمون‌های غیرپارامتریک شامل آزمون نمونه‌های مستقل کروسکال-والیس و یومان-ویتنی استفاده شد که در ادامه گزارش شده است.

تومان، د. ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان، ه. ۶۰۰ هزار تومان به بالا؛ ۵. وضعیت مسکن خانواده شامل: الف. شخصی، ب. استیجاری، ج. سازمانی، د. سایر موارد؛ ۶. سابقه جدایی یا از دست دادن والدین و یا عزیزان شامل: الف. بلی، ب. خیر؛ ۷. سابقه مشکلات روان‌پزشکی پدر و مادر، شامل: الف. بلی، ب. خیر؛ ۸. سابقه مشکلات روان‌پزشکی برادر و خواهر، شامل: الف. بلی، ب. خیر؛ ۹. راست‌دست و یا چپ‌دست بودن، شامل: الف. راست‌دست، ب. چپ‌دست؛ و ۱۰. یک‌زبانه یا دوزبانه بودن، شامل: الف. یک‌زبانه بودن، ب. دوزبانه بودن، بوده است. برای تهیه این پرسش‌نامه از متون درسی، پژوهش‌های پیشین، و پرسش‌نامه‌های مشابه در پایان‌نامه‌ها استفاده شده است و تکمیل آن توسط مادر کودک انجام شده است.

ج) روش اجرا: در مرحله اول پژوهش، پس از کسب مجوزهای لازم از سازمان بهزیستی و رعایت ملاحظات اخلاقی، اطلاعات کودکان اخذ شد و با مراجعه به مهد کودک‌های منتخب، با توجه به ملاک‌های ورودی، نمونه‌گیری از داخل مهد کودک‌ها، آغاز شد. در ضمن قبل از انجام آزمون، از والدین کودکان، رضایت به عمل آمد. موارد اخلاقی انجام پژوهش بر طبق اساس‌نامه انجمن روان‌شناسی آمریکا مانند داوطلبانه بودن، عدم آسیب جسمانی و روانی به کودکان، رازداری و محرمانه ماندن اطلاعات به دست آمده، مورد توجه قرار گرفت. ارزیابی کودکان گروه نمونه با استفاده از زیرمقیاس ارتباط اجتماعی از آزمون سنجش تحول

جدول ۱: خلاصه شاخص‌های آماری مربوط به تفاوت روابط اجتماعی در کودکان چهار تا شش سال

سن	میانگین	میانه	واریانس	انحراف معیار	کمینه	بیشینه	چولگی	کشیدگی
۴ سالگی	۹/۲۵۰۰	۹/۰۰۰۰	۸/۶۳۱	۲/۹۳۷۹۲	۰/۰۰۰	۱۲/۰۰	-۱/۲۹۲	۱/۸۵۴
۴/۵ سالگی	۱۱/۵۰۰۰	۱۰/۰۰۰۰	۱۳/۸۱۴	۳/۷۱۶۶۶	۵/۰۰	۱۵/۰۰	-۰/۵۵۳	-۰/۹۷۹
۵ سالگی	۱۱/۵۰۰۰	۱۰/۰۰۰۰	۱۵/۵۰۸	۳/۹۳۸۰۸	۰/۰۰	۱۵/۰۰	-۱/۲۴۰	۱/۶۷۹
۵/۵ سالگی	۱۲/۹۱۶۷	۱۵/۰۰۰۰	۱۰/۴۱۷	۳/۲۲۷۴۹	۰/۰۰	۱۵/۰۰	-۱/۶۹۰	۳/۳۶۶
۶ سالگی	۱۳/۰۸۳۳	۱۵/۰۰۰۰	۱۴/۴۸۴	۳/۸۰۵۸۵	۰/۰۰	۱۵/۰۰	-۲/۳۱۸	۵/۲۳۵

سنی ۴ تا ۶ سال (میانگین چهارساله‌ها برابر با ۹/۲۵۰۰، میانگین چهار و نیم ساله‌ها برابر با ۱۱/۵۰۰۰، میانگین پنج ساله‌ها برابر با ۱۱/۵۰۰۰، میانگین پنج و نیم ساله‌ها برابر با ۱۲/۹۱۶، و میانگین شش ساله‌ها برابر با ۱۳/۰۸۳۳)، می‌توان به این نتیجه رسید که تفاوت روابط اجتماعی در کودکان چهار تا شش ساله، سیر افزایشی و صعودی دارد. برای بررسی

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۱، در مورد بررسی تفاوت روابط اجتماعی در کودکان چهار تا شش ساله، بر اساس شاخص‌های مختلف توصیفی اعم از میانگین، انحراف معیار و شاخص‌های توزیع چولگی، کشیدگی و... با توجه به روند افزایشی شاخص‌ها که مطابق بر افزایش سن کودکان است، به خصوص افزایش مقدار میانگین در فاصله

تفاوت کودکان در روابط اجتماعی بر اساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خانواده‌ها (تحصیلات پدر، تحصیلات مادر، درآمد پدر، درآمد مادر، و

وضعیت مسکن) از آزمون غیرپارامتریک نمونه‌های مستقل کروسکال-والیس استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲: نتایج آزمون نمونه‌های مستقل کروسکال-والیس جهت بررسی تأثیر برخی از متغیرهای جمعیت‌شناختی در روابط اجتماعی کودکان

متغیر	فراوانی (نفر)	میانگین روابط اجتماعی	آماره آزمون	درجه آزادی	معناداری
میزان تحصیلات پدران	ابتدایی ۸	۲/۶۲	۱/۳۶۳	۳	۰/۷۱۴
	راهنمایی ۳۴	۲/۶۴			
	دیپلم ۸۹	۲/۶۹			
	عالی ۱۶۹	۲/۴۷			
میزان تحصیلات مادران	بی‌سواد ۱	۲	۲/۹۰۴	۴	۰/۵۷۴
	ابتدایی ۸	۲/۵۰			
	راهنمایی ۳۶	۲/۶۳			
	دیپلم ۹۴	۲/۶۱			
میزان درآمد پدران	عالی ۱۶۱	۲/۵۴	۱/۰۲۴	۳	۰/۷۹۶
	زیر ۲۰۰ هزار ۲	۳			
	۲۰۰ تا ۴۰۰ ۱	۳			
	۴۰۰ تا ۶۰۰ ۱۲	۲/۵۸			
میزان درآمد مادران	۶۰۰ به بالا ۲۸۵	۲/۵۷	۳/۴۹۰	۴	۰/۴۷۹
	خانه‌دار ۱۷۲	۲/۵۵			
	زیر ۲۰۰ هزار ۶	۲/۳۳			
	۲۰۰ تا ۴۰۰ ۴	۲/۷۵			
وضعیت مسکن خانواده	۴۰۰ تا ۶۰۰ ۱	۴	۲/۲۱۷	۲	۰/۳۳۰
	۶۰۰ به بالا ۱۱۷	۲/۶۲			
	شخصی ۲۴۴	۲/۵۵			
	استیجاری ۴۷	۲/۶۳			
	سایر ۹	۲/۸۸			

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود تأثیر برخی از متغیرهای جمعیت‌شناختی در روابط اجتماعی بر اساس آزمون غیرپارامتریک نمونه‌های مستقل کروسکال-والیس به شرح زیر است: متغیر میزان تحصیلات پدران: این متغیر در روابط اجتماعی، معنادار نیست ($p < ۰/۷۱۴$)؛ متغیر میزان تحصیلات مادران: این متغیر در روابط اجتماعی، معنادار نیست ($p < ۰/۵۷۴$)؛ متغیر میزان درآمد پدران: این

متغیر در روابط اجتماعی، معنادار نیست ($p < ۰/۷۹۶$)؛ متغیر میزان درآمد مادران: این متغیر در روابط اجتماعی، معنادار نیست ($p < ۰/۴۷۹$)؛ و متغیر وضعیت مسکن خانواده: این متغیر در روابط اجتماعی، معنادار نیست ($p < ۰/۳۳۰$). در جدول ۳ نتایج آزمون نمونه‌های مستقل یومان-ویننی در بررسی تأثیر دیگر متغیرهای جمعیت‌شناختی در روابط اجتماعی کودکان گزارش شده است.

جدول ۳: آزمون نمونه‌های مستقل یومان- ویتنی در بررسی تأثیر دیگر متغیرهای جمعیت‌شناختی در روابط اجتماعی کودکان

متغیر	فراوانی (نفر)	میانگین روابط اجتماعی	یومان ویتنی	آماره آزمون	خطای استاندارد	آماره آزمون استاندارد شده	معناداری
سابقه جدایی یا از دست‌دادن والدین یا عزیزان	۲	۲/۵۸	۳۴۸/۵۰۰	۳۸۴/۵۰۰	۱۱۰/۳۴۹	۰/۷۸۴	۰/۴۳۳
سابقه مشکلات روان‌پزشکی برادر و خواهر	۲	۲/۵۸	۳۳۲/۰۰۰	۳۳۲/۰۰۰	۱۱۰/۳۴۹	۰/۳۰۸	۰/۷۵۸
راست‌دست یا چپ‌دست بودن	۲۸۴	۲/۵۸	۱۹۸۸/۰۰۰	۱۹۸۸/۰۰۰	۳۰۴/۶۹۵	- ۰/۹۳۲	۰/۳۵۱
یک یا دوزبانه بودن	۲۶۷	۲/۵۸	۴۳۵۶/۰۰۰	۴۳۵۶/۰۰۰	۴۲۴/۲۸۶	- ۰/۱۱۷	۰/۹۰۷

باتوجه به نتایج حاصل از جدول ۳، تأثیر دیگر متغیرهای جمعیت‌شناختی در روابط اجتماعی کودکان بر اساس آزمون ناپارامتریک نمونه‌های مستقل یومان- ویتنی، به شرح زیر است:

متغیر سابقه جدایی یا از دست‌دادن والدین و یا عزیزان: این متغیر در روابط اجتماعی: معنادار نیست ($p < ۰/۴۳۳$)؛ متغیر سابقه مشکلات روان‌پزشکی والدین: بر اساس خلاصه شاخص‌های آماری در آزمون، سابقه‌ای از مشکلات روان‌پزشکی در والدین کودکان شرکت‌کننده در پژوهش، گزارش نشده است. متغیر سابقه مشکلات روان‌پزشکی برادر و خواهر: این متغیر در روابط اجتماعی: معنادار نیست ($p < ۰/۷۵۸$)؛ متغیر راست‌دست و یا چپ‌دست بودن: این متغیر در روابط اجتماعی: معنادار نیست ($p < ۰/۳۵۱$)؛ و متغیر یک‌زبانه یا دوزبانه بودن: این متغیر در روابط اجتماعی معنادار نیست ($p < ۰/۹۰۷$).

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش به منظور تعیین سطح تحول روابط اجتماعی کودکان ۴ تا ۶ سال مهد کودک‌های استان قم انجام شد. مقایسه میانگین نمره‌های روابط اجتماعی کودکان از سنین ۴ تا ۶ سال نشانگر روندی افزایشی است. سال‌های اولیه زندگی نقش مهمی در تحول روان‌شناختی^۱ و سلامت روانی^۲ افراد دارد (۱۹). نتایج پژوهش حاضر نشان داد که توزیع نمره‌های تحول روابط اجتماعی کودکان چهار تا شش سال دارای توزیع نرمال

نیست. دادستان و همکاران در پژوهش خود نشان دادند که پرسش‌نامه غربال‌گری اختلال‌های اجتماعی- هیجانی کودکان پیش‌دبستانی از توزیع نرمال پیروی نمی‌کند که با نتایج پژوهش حاضر همخوان است (۱۱). لیبرت^۳ و لیبرت بیان می‌دارند که بخش عمده‌ای از اجتماعی شدن کودکان در سنین ۳ تا ۶ سالگی رخ می‌دهد و بنیان روابط اجتماعی در این سنین شکل می‌گیرد (به نقل از ۴). یافته‌های پژوهش واحدی و همکاران نشان‌دهنده روند خطی قابل توجهی بین پیشرفت مهارت‌های اجتماعی و افزایش سن است (۷). نتایج به دست آمده از این پژوهش با نتایج پژوهش‌های لیبرت و همکاران (۴)، واحدی و همکاران (۷)، و یاسمی و همکاران (۸) به لحاظ پیشرفت تحول روابط اجتماعی همراه با افزایش سن، همخوان است؛ و با نتایج پژوهش میلانی که با ارزیابی مهارت‌های چهارگانه خودیاری کودکان به این نتیجه رسید که کودکان به طور متوسط به ملاک مورد نظر دست پیدا نکرده‌اند، ناهمسو است (۸).

در تحلیل این موضوع که "روابط اجتماعی" کودکان شرکت‌کننده در پژوهش همراه با افزایش سن، سیر صعودی به خود می‌گیرد؛ می‌توان گفت که این کودکان، بر اساس نظریه‌های تحولی مطرح شده مانند نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه تحول اجتماعی (۱۴ و ۱۵) همراه با افزایش سن و با توجه به اصول خاص تحولی این دوره و همچنین تأثیرپذیری از

1. Psychological
2. Mental health

3. Libert

محیط مهد کودک و مسائل مربوط به آن مانند آموزش‌های مربوطه، ارتباط با دیگر کودکان و همسالان، و ... توانسته‌اند از روابط اجتماعی بالایی برخوردار شوند. تأکید نظریه یادگیری اجتماعی بر تأثیر محیط بر روند اجتماعی شدن افراد است. بر اساس این دیدگاه، پیازه بیان کرد که افراد تجربه‌های خود را درونی می‌کنند که زمینه‌ساز تحول در حیطه‌های مختلف اعم از تحول اجتماعی خواهد شد. افزون بر این، بندورا معتقد بود که افراد بدون تقویت بیرونی نیز می‌توانند از طریق تصویرسازی و مشاهده مدل‌ها، تجربیات را درونی کنند (۱۵). همچنین بر اساس نظریه تحول اجتماعی اریکسون، در سنین ۳ تا ۵ سالگی، دنیای اجتماعی کودکان گسترش می‌یابد و آنها یاد می‌گیرند که برای کنار آمدن با کشاکش‌ها، هدفمند رفتار کنند (۱۴).

کودکان مهارت‌های اجتماعی را از منابعی مانند دوستان و همسالان خود می‌آموزند. تعامل با همسالان سبب می‌شود که کودکان در مورد سازش‌یافتگی^۱ با همسالان، حقوق خود و حقوق افراد دیگر، اطلاعات کسب کنند و در نتیجه، برای ورود به دنیای واقعی و زندگی اجتماعی آماده شوند (۱۵). ارتباط با همسالان، تجربیات یادگیری برای کودکان فراهم می‌کند که به طور دیگری نمی‌تواند آن را کسب کنند. از آنجا که همسالان از جایگاهی مساوی با یکدیگر رابطه برقرار می‌کنند باید بیشتر از زمانی که با بزرگسالان رابطه برقرار می‌کنند مسئولیت ادامه گفتگو، همکاری، و تعیین هدف در بازی را بپذیرند (۲۰). بازی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های زندگی کودک است (۲۱). بازی موجب ارتباط کودک با محیط بیرون شده و باعث گسترش مهارت‌های اجتماعی کودکان می‌شود (۲۲). امروزه اهمیت و ارزش بازی در دوران کودکی به وسیله پژوهش‌های گسترده مورد توجه قرار گرفته است. بازی بر تحول جسمی، عاطفی، ذهنی، آموزشی، اخلاقی، شخصیتی، و اجتماعی کودک تأثیر می‌گذارد و ارزش تشخیصی و درمانی نیز دارد (۲۳). پژوهش‌ها نشان دادند که بازی‌های پیش‌دستانی نسبت به فعالیت‌های معمول می‌تواند برنامه مناسبی برای تحول روابط اجتماعی کودک باشد که این ارتقای مهارت‌های اجتماعی کودکان باعث پیشرفت آنان در سال‌های بعدی می‌شود. از آنجا که سال‌های اولیه زندگی کودک، سال‌هایی حساس هستند، پرورش کامل استعداد‌های کودک در این

سال‌ها نیاز به محیطی برانگیزاننده دارد که نقش مهد کودک‌ها را در پرورش کودکان نشان می‌دهد (۲۴).

به طور کلی نتایج پژوهش حاضر نشانگر روند افزایش سطح تحول روابط اجتماعی کودکان همراه با افزایش سن ایشان است که مطابق با نظریات تحولی کودک بوده و لزوم توجه بیشتر به موضوع تحول در کودکان را برای حفظ سلامت روانی کودکان به عنوان نسل آینده، نشان می‌دهد. انجام این پژوهش گامی در جهت ارتقاء سلامت کودک، با نگاه به سطوح تحولی کودک است. تعمیم‌پذیری نتایج با توجه به محدودیت‌های نمونه آماری و عدم نمونه‌گیری از کودکان غیر مهد کودک‌رو، باید با احتیاط انجام شود.

با توجه به نتایج پژوهش، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی خانواده‌ها یعنی متغیرهای میزان تحصیلات پدران: ($p < 0/714$)، میزان تحصیلات مادران ($p < 0/574$)، میزان درآمد پدران ($p < 0/796$)، میزان درآمد مادران ($p < 0/479$)، وضعیت مسکن خانواده ($p < 0/330$)، سابقه جدایی یا از دست دادن والدین و یا عزیزان ($p < 0/433$)، سابقه مشکلات روان‌پزشکی برادر و خواهر ($p < 0/758$)، راست‌دست و یا چپ‌دست بودن ($p < 0/351$)، و یک‌زبانه یا دوزبانه بودن: ($p < 0/907$)؛ در روند روابط اجتماعی کودکان مؤثر نیست. مطالعات متعددی در زمینه تحول روابط اجتماعی کودکان انجام شده است، ولی در اغلب آنها به اثربخشی مداخلات آموزشی کودکان با نیازهای ویژه پرداخته شده است و فقط چند مورد محدود که به بررسی رابطه اشتغال مادران با تحول روابط اجتماعی پرداخته است، تاکنون مطالعه‌ای به بررسی همه‌جانبه تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده بر تحول روابط اجتماعی کودکان مهد کودک‌رو اقدام نکرده است. پژوهش حاضر از لحاظ تأثیر اشتغال مادران و عوامل مادرانه با تحول روابط اجتماعی کودکان با پژوهش رینولدز، فرنالد و بهرمن (۱۶) همخوان و با پژوهش‌های بهرنت و همکاران (۶)، ویکرام، چن و دسای (۱۲)، ناهمخوان است. پژوهشی با عنوان انتخاب‌های بازار کار مادران و پیامدهای تحول کودک در شیلی نشان داد که اشتغال مادران بر تحول کودک تأثیرگذار است. اگرچه چندین مورد از جمله مهد کودک، اسباب‌بازی و تنیدگی مادر، هم با

اشتغال مادران و هم با نتایج تحولی کودکان ارتباط دارد، اما این موارد به اندازه کافی برای تعمیم یک ارتباط بین شغل مادران و تحول کودک قوی نیستند؛ در نتیجه اشتغال مادران خیلی در اوایل دوران کودکی، عموماً تأثیری بر تحول کودک نداشته است (۱۶). در پژوهشی با عنوان "مانند مادر، مانند کودک؟ عوامل مؤثر بر تحول اجتماعی-هیجانی اولیه کودکان"، یافته‌ها بر اهمیت عوامل مادرانه و کیفیت تعامل مادر و کودک برای ایجاد تحول مثبت کودکان تأکید داشتند (۶). در مطالعه دیگر مشخص شد که دخالت خانواده و تحول اجتماعی-هیجانی دانش‌آموزان به طور مستقیم بر نتایج یادگیری تأثیر می‌گذارد (۲۵). نتایج همه این مطالعات به طور ضمنی با یافته‌های این مطالعه همخوان هستند.

نتایج پژوهش افلاطونیان، علم، محمدی پورنجیب و محمدزاده نشان داد که نگرانی، مشکل در خواب، غذاخوردن و نافرمانی در کودکان مادران شاغل، و عصبی بودن در کودکان مادران خانه‌دار به طور معناداری بیشتر بود (۲۶). برخی پژوهش‌ها مانند تونگ و همکاران، اشتغال مادر را با پیامدهای تحولی ضعیف در کودکان مرتبط دانسته‌اند (۲۷)، در حالی که برخی دیگر مانند هیل، والدفولگ، بروکس-گان و هان بین کودکان با مادران شاغل و غیرشاغل، تفاوت قابل توجهی گزارش نکرده‌اند (۲۸) و سرانجام برخی از یافته‌ها مانند لیو، مروس و وندرکلاو نیز پیامدهای بهتری را نصیب کودکانی دانسته‌اند که مادران شان شاغل بوده‌اند (۲۹). در تحلیل یافته‌های این پژوهش، مبنی بر عدم تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده‌ها در روند روابط اجتماعی کودکان، می‌توان گفت عوامل اجتماعی شدن به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱. اجتماعی شدن در خانواده: که به عنوان عاملی مهم در این زمینه تلقی می‌شود، ۲. اجتماعی شدن در بیرون از خانواده: که شامل مهد کودک، روابط همسالان، تلویزیون و رسانه‌ها هستند (۵). با توجه به اینکه نتایج پژوهش حاضر حاکی از عدم تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده‌ها در روند ارتباطات اجتماعی کودکان بوده است، بنابراین آنچه در اینجا مورد تأمل قرار می‌گیرد، عوامل اجتماعی شدن در بیرون از خانواده است. علاوه بر خانواده، محیط اجتماعی نیز نقش مؤثری در تحول هیجانی-اجتماعی کودکان دارد (۲۰). نتیجه به دست آمده را می‌توان بر اساس نظریه‌های روان‌تحلیل‌گری با طرح موضوع تحول "خود"، رفتارنگری با طرح تقویت، تداعی و شکل‌گیری رفتار، و انسان‌نگرها با طرح موضوع

تحول "خود" (۴)، این گونه تبیین کرد که شاید بهره‌مندی این کودکان از برنامه‌های آموزشی مهد کودک، و ارتباط با همسالان و دیگر مسائل مهد کودک، تأثیری مهم در تحول روابط اجتماعی ایشان داشته است. همچنین بنا بر نظریه یادگیری اجتماعی، تأثیر آموزش رسانه‌ها و یادگیری اجتماعی نیز نمی‌تواند در این زمینه بی‌تأثیر باشد. بندورا در نظریه شناختی-اجتماعی خود می‌گوید تمام رفتارها به جزء رفلکس‌های اولیه، آموختنی هستند. این یادگیری اجتماعی از طریق مدل‌سازی و تقلید رفتارهای بزرگسالانی چون والدین، معلمان، یا همسالان انجام می‌شود. کودکان در دوران طفولیت مانند والد همجنس خود راه می‌روند و صحبت و رفتار می‌کنند؛ اما بعدها گویش همسالان خود را یاد می‌گیرند و در صحبت از آنها پیروی می‌کنند (۸).

رسانه‌ها از جمله منابع مهم اجتماعی کردن کودکان هستند. تلویزیون از همان آغاز زندگی کودکان، نقش مهمی در اجتماعی کردن آنان دارد؛ در واقع تلویزیون، دریچه‌ای به جهان خارج است که مدت‌ها قبل از آنکه کودکان با همسالان سروکار داشته باشند، از طریق آن در حال آموزش اجتماعی هستند (۵). نتایج پژوهشی نشان داد که برنامه‌های آموزشی و پرورشی حاکم بر مراکز پیش‌دستانی و مهد کودک‌ها، با وجود اینکه از محدودیت‌های زیادی برخوردارند، ولی باز هم در تحول اجتماعی، شناختی، عاطفی، جسمی، و حرکتی کودکان مؤثر هستند (۵). آموزش در دوره پیش‌دستان تأثیر بارزی در تحول اجتماعی، عاطفی، شناختی و پیشرفت و ارتقاء سطح تحصیلی کودکان دارد (۳۰). مریان و گروه همسالان به عنوان دو عامل اصلی تأثیرگذار بر سازش‌یافتگی هیجانی-اجتماعی کودکان محسوب می‌شوند (۳۱). امروزه نقش و اهمیت شخصیت مریان در پرورش استعدادها و توانایی‌های کودکان مورد تأیید قرار گرفته است. بسیاری از روان‌شناسان معتقدند که مریان در انتقال و یادگیری مفاهیم و گسترش توانایی ذهنی کودکان سهم زیادی ایفاء می‌کند (۳۲). پژوهشگران، تحول اجتماعی را در قالب سازش‌یافتگی متقابل کودک با محیط اجتماعی و در رابطه با همسالان می‌دانند و آن را فرایندی تلقی می‌کنند که کودک را قادر می‌سازد تا رفتار دیگران را درک و پیش‌بینی، رفتار خود را مهار، و تعاملات اجتماعی را تنظیم کند (۳۳). اهمیت نقش همسالان در این سنین به حدی است که وجود اشکال در تعامل با همسالان به هر دلیل، منجر به عدم تحول اجتماعی کافی

کودک خواهد شد (۳۴). کودکان در مهد کودک این فرصت را پیدا می‌کنند که به کنش متقابل با گروه همسالان بپردازند و ضمن بازی با همسالان، خود نیز از تجربه‌های آنان استفاده کنند، کشفیات خود از محیط را با آنها در میان بگذارند و در آموخته‌های یکدیگر سهیم شوند. تجربه محیط غنی‌تر از خانه، از لحاظ مواد و محتوای آموزشی و ارتباطات اجتماعی، کودکان را با فرصت‌های بیشتری برای یادگیری و تحول مواجه می‌کند. بازی، تعاملات اجتماعی، کاوش‌گری، و یادگیری‌های غیررسمی، همگی در تحول روابط اجتماعی کودکان مؤثرند (۲۴).

در مجموع نتایج این پژوهش نشان دهنده عدم تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده‌ها در روند روابط اجتماعی کودکان بوده است. نتایج حاصل از این پژوهش، نشانگر اثرپذیری کودکان از محیط بیرون از خانواده در ارتقاء سطوح تحول اجتماعی خود بوده و تأییدی است بر اهمیت نظریه یادگیری اجتماعی با توجه به مقتضیات زمان حال. تعمیم‌پذیری نتایج با توجه به میزان محدودیت‌های روش‌شناختی، باید با احتیاط انجام شود. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به این موارد اشاره کرد: محدود بودن نمونه به کودکان ده مهد کودک استان قم و عدم بررسی کودکانی که خارج از مهد کودک قرار دارند؛ استفاده از فقط یک زیرمقیاس روابط اجتماعی از آزمون سنجش تحول شناخت، ارتباط اجتماعی و حرکت نیوشا در کودکان فارسی‌زبان در ارزیابی روابط اجتماعی کودکان؛ و محدود بودن حجم نمونه. پیشنهاد می‌شود این پژوهش در مورد کودکانی که از مهد کودک استفاده نمی‌کنند نیز انجام شود، و نتایج حاصل با این پژوهش مقایسه شود. همچنین پژوهش فوق، در دیگر مهد کودک‌ها و دیگر فرهنگ‌ها و زبان‌های کشور ایران

انجام شود تا سبب تعمیم‌پذیری بیشتر نتایج این پژوهش شود. با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش مبنی بر عدم تأثیر متغیرهای جمعیت‌شناختی خانواده در ارتباطات اجتماعی کودکان، دیگر متغیرهای اثرگذار در این رابطه به وسیله انجام پژوهش‌های دیگر مانند: بررسی میزان استفاده از آموزش‌های مهد کودک، تلویزیون و رسانه‌ها، نحوه گذران اوقات فراغت و بهره‌گیری از آموزش‌های غیرمستقیم، تعداد دوستان صمیمی و نحوه معاشرت با همسالان، و بسیاری از موارد دیگر می‌تواند توسط پژوهشگران مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به دیگر نتیجه این پژوهش مبنی بر افزایش میزان تحول ارتباط اجتماعی همراه با افزایش سن کودک، باید این موضوع مهم (سیر تحول ارتباطات اجتماعی کودک)، مورد توجه والدین و پژوهشگران قرار گیرد تا از وارد آمدن آسیب‌های جدی به روند تحولی کودک، جلوگیری به عمل آید.

تشکر و قدردانی: این پژوهش، برگرفته از رساله دکترای آقای مهدی قلیچی در رشته روان‌شناسی تربیتی دانشگاه آزاد واحد رودهن با راهنمایی دکتر گنجی و مشاورت دکتر میرهاشمی با کد ۱۱۳۲۰۷۰۲۹۴۲۰۱۶ است که مجوز اجرای آن توسط دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن به شماره نامه ۳۳۷۹۳ در تاریخ ۱۳۹۴/۱۰/۱۹ صادر شد. بدین وسیله، در اینجا از تمامی افرادی که در انجام این پژوهش همکاری و مساعدت کردند، کمال تشکر را داریم. از مسئولان سازمان بهزیستی و مدیران و مربیان مهد کودک‌های شرکت‌کننده در پژوهش و نیز از والدین کودکان شرکت‌کننده در پژوهش و از دوستانی که در جمع‌آوری داده‌ها شرکت داشتند، سپاسگزار هستیم و از تمامی استادانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌شود.

تضاد منافع: این پژوهش برای نویسندگان هیچ گونه تضاد منافی نداشته است.

References

1. Diamond A, Lee K. Interventions shown to aid executive function development in children 4–12 years old. *Science* (New York, NY). 2011; 333(6045): 959-964. [Link]
2. Crozier S, Tincani MJ. Using a modified social story to decrease disruptive behavior of a child with autism. *Focus Autism Other Dev Disabl.* 2005; 20(3): 150–157. [Link]
3. Rochat P. Early social cognition: Understanding others in the first months of life. *Psychology Press*; 2014, pp: 75-83. [Link]
4. Bellini S, Peters JK, Benner L, Hopf A. A meta-analysis of school-based social skills interventions for children with autism spectrum disorders. *Remedial Spec Educ.* 2007; 28(3): 153–162. [Link]
5. Abri S, Hajyousefi A, Hajbabayi H, Rahgozar M. Comparison of social development between 3-6 years old children who use rural child care center services and who don't. *Social Welfare Quarterly.* 2011; 11(41): 343–368. [Persian]. [Link]
6. Behrendt HF, Scharke W, Herpertz-Dahlmann B, Konrad K, Firk C. Like mother, like child? Maternal determinants of children's early social-emotional development. *Infant Ment Health J.* 2019; 40(2): 234–247. [Link]
7. Vahedi S, Farrokhi F, Farajian F. Social competence and behavior problems in preschool children. *Iran J Psychiatry.* 2012; 7(3): 126–134. [Link]
8. Yasami S, Kian M, Geramipour M. Comparing social skills of 4 to 5 years old preschool children of Eyvan-E-Gharb city. *Quarterly Preschool and Elementary School Studies.* 2015; 1(2): 1–18. [Persian]. [Link]
9. Safari S, Hasanvand B, Fayyaz I, Bazargan S. An investigation into the influence of multidimensional curriculum-based preschool education on the development of social skills in preschool children. *Educational Psychology.* 2015; 11(37): 119–138. [Persian]. [Link]
10. Whiteside SPH, McCarthy DM, Sim LA, Biggs BK, Petrikin JE, Mellon MW. Development of the friendships and social skills test (FASST): A parent report measure. *J Child Fam Stud.* 2016; 25(6): 1777–1788. [Link]
11. Dadsetan P, Asgari A, Rahimzadeh S, Bayat M. Preschool children's social/emotional skills: A demographic comparison. *Journal of Educational Psychology Studies.* 2010; 7(11): 27-44. [Persian]. [Link]
12. Vikram K, Chen F, Desai S. Mothers' work patterns and children's cognitive achievement: Evidence from the India human development survey. *Soc Sci Res.* 2018; 72: 207–224. [Link]
13. Girard L-C, Pingault J-B, Doyle O, Falissard B, Tremblay RE. Expressive language and prosocial behaviour in early childhood: Longitudinal associations in the UK millennium cohort study. *Eur J Dev Psychol.* 2017; 14(4): 381-398. [Link]
14. Shams Esfand Abad H, Rowhani NS. The role of parent's personality traits in the social development of preschool children. *Quarterly Journal of Child Mental Health.* 2018; 4(4): 93–103. [Persian]. [Link]
15. Sahebi S, Arabi M, Velayati V. The effect of gymnastic exercises and free play on social skills and behavioral problems of children aged 3 to 6 years. *Sport Psychology Studies.* 2018; 7(25): 1–14. [Persian]. [Link]
16. Reynolds SA, Fernald LCH, Behrman JR. Mothers' labor market choices and child development outcomes in Chile. *SSM - Population Health.* 2017; 3: 756–766. [Link]
17. Delavar A. Theoretical and practical foundations of research in humanities and social sciences. Seventeen Edition. Tehran: Roshd; 2017, pp: 131-138. [Persian].
18. Jafari Z, Ashayeri H, Malayeri S, Alaedini F. Validity and reliability of Newsha cognitive, social communication and motor development scale in Persian speaking children. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology.* 2009; 15(1): 18–24. [Persian]. [Link]
19. Maggi S, Irwin LG, Siddiqi A, Poureslami I, Hertzman E, Hertzman C. Knowledge network for early child development. Analytic and strategic review paper: International perspectives on early child development. 2005; pp: 6-9. [Link]
20. Yavarian R, Sohrabi F, Haghighi MM. Study of social - emotional skills development of children aged 1-4 years in Tehran kindergartens in 2013. *Quarterly Journal of Child Mental Health.* 2018; 5(1): 117–126. [Persian]. [Link]
21. Shalani B, Azadimanesh P. The comparison of efficacy of group art therapy and puppet play therapy on the social skills of children with attention deficit/hyperactivity disorder. *Quarterly Journal of Child Mental Health.* 2016; 2(4): 103–112. [Persian]. [Link]
22. Barzegar Bafrooei K, Amogadiri M. The impact of playing with Lego on social skills of preschool children. *Quarterly Journal of Child Mental Health.* 2017; 4(3): 130–142. [Persian]. [Link]

23. Vahedi M, Bigdeli Z. Effectiveness of organized games on the level of learning and intelligence of preschoolers. *Counseling Culture and Psychotherapy*. 2018; 9(33): 187–206. [Persian]. [\[Link\]](#)
24. Movahedzadeh B, Safaei-Ardakani R. Comparing social development, cognitive-motor development and behavioral problems of first grade female students in primary school with and without kindergarten service. *SALAMAT IJTIMAI (Community Health)*. 2018; 5(1): 48–56. [Persian]. [\[Link\]](#)
25. Saracostti M, Lara L, Martella D, Miranda H, Miranda-Zapata ED, Reininger T. Influence of family involvement and children's socioemotional development on the learning outcomes of Chilean students. *Front Psychol*. 2019; 10: 335. [\[Link\]](#)
26. Aflatoonian B, Alam M, Mohamadi Purnajib T, Mohamadzadeh M. Evaluation and comparison of behavior problems of 7 to 9 years old children based on working mothers and housewives in Kerman. *Journal of Health & Development*. 2014; 3(2): 94-104. [Persian]. [\[Link\]](#)
27. Tong L, Shinohara R, Sugisawa Y, Tanaka E, Maruyama A, Sawada Y, et al. Relationship of working mothers' parenting style and consistency to early childhood development: A longitudinal investigation. *J Adv Nurs*. 2009; 65(10): 2067–2076. [\[Link\]](#)
28. Hill JL, Waldfogel J, Brooks-Gunn J, Han W-J. Maternal employment and child development: A fresh look using newer methods. *Dev Psychol*. 2005; 41(6): 833–850. [\[Link\]](#)
29. Liu H, Mroz TA, van der Klaauw W. Maternal employment, migration, and child development. *J Econom*. 2010; 156(1): 212–228. [\[Link\]](#)
30. Ruhi A, Behnām A. A study on the impact of preschool education on the development of Persian oral skills of Azari 1st grade students. *Educational Innovations*. 2011; 10(3): 25–50. [Persian]. [\[Link\]](#)
31. Tremblay RE, Nagin DS, Séguin JR, Zoccolillo M, Zelazo PD, Boivin M, et al. Physical aggression during early childhood: Trajectories and predictors. *Pediatrics*. 2004; 114(1): e43-50. [\[Link\]](#)
32. Rentzou K. Prevalence of burnout syndrome of Greek child care workers and kindergarten teachers. *Educ 3* 13. 2015; 43(3): 249–262. [\[Link\]](#)
33. Day DV, Fleenor JW, Atwater LE, Sturm RE, McKee RA. Advances in leader and leadership development: A review of 25years of research and theory. *Leadersh Q*. 2014; 25(1): 63–82. [\[Link\]](#)
34. Soleimany Adriany S, Sadeghi Hosnije AH, Zerehpoush A, Rabie M, Abedi A, Esmaeeli S. Effectiveness of rhythmic games on social skills of children with attention deficit hyperactive disorder. *Journal of Gorgan University of Medical Sciences*. 2016; 18(2): 91–96. [Persian]. [\[Link\]](#)